

ГУМАНІЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ДЕМОКРАТИЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Матеріали міжнародного науково-практичного симпозиуму, 2016

інтернаціональний характер. Рівноправна участь України у розвитку організацій, які попереджують і запобігають злочинам. За принципом, чия техніка сучасніше (злочинця чи правоохоронця), той попереду.

Список використаних джерел

1. Юнацький О. В. Криміналістична техніка, її значення і місце в системі техніко-криміналістичного забезпечення розкриття і розслідування злочинів / О.В. Юнацький // Вісник Запорізького юрид. ін-ту. — Запоріжжя, 1998. — Вип. 2. — С. 154—158.
2. Бухонський С. О. «Досвід інформаційно-аналітичного забезпечення розслідування в країнах, які входять до Інтерполу та Європолу» / С.О.Бухонський // Юридичні науки: проблеми та перспективи : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 24-25 червня 2016 року. — Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2016. — 144 с.
3. Справочник Криминалистика. Криминалистика за рубежом – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.criminal.peterlife.ru/criminal/49.html>

Гловюк Ірина Василівна,
доктор юридичних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри кримінального процесу
Національного університету
«Одеська юридична академія», м. Одеса

ТРЕТЯ ОСОБА, ЩОДО МАЙНА ЯКОЇ ВИРІШУЄТЬСЯ ПИТАННЯ ПРО АРЕШТ, ЯК УЧАСНИК КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Норми Кримінального кодексу України (далі – КК) стосовно спеціальної конфіскації потребували нормативної регламентації участі особи, стосовно майна якої може бути застосовано спеціальну конфіскацію, у кримінальному провадженні, оскільки вирішення цього питання без участі такої особи, без сумніву, порушувало б конституційне положення, що ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності (ст. 41 Конституції України) та ст. 1 Протоколу №1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Відповідно, Законом України від 18 лютого 2016 р. КПК було доповнено статтею 64² «Третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт», якої регламентовано введено нового учасника кримінального провадження та регламентовано його кримінально-процесуальний статус.

Проте, деякі аспекти нормативно регламентації участі третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, викликають запитання.

По-перше, це стосується визначення функціональної спрямованості діяльності цього учасника кримінального провадження. Аналізуючи п. 25 ст. 3 КПК, можна стверджувати, що законодавцем його не віднесено до сторін, а віднесено до інших учасників кримінального провадження. Проте, це ніяк не

ГУМАНІЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ДЕМОКРАТИЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Матеріали міжнародного науково-практичного симпозіуму, 2016

знімає вищенаведене питання. Якщо буквально тлумачити КПК, що функціональну спрямованість діяльності третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, слід визначати як допоміжну кримінально-процесуальну функцію, спрямованість якої характеризується забезпеченням належного здійснення кримінального провадження. Разом з тим, цей попередній висновок може бути підданий сумнівам шляхом сутнісного аналізу статусу цього учасника та тих положень КК, які зумовили його введення у кримінальне провадження. Так, третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, має права та обов'язки, передбачені КПК для підозрюваного, обвинуваченого, в частині, що стосується арешту майна. Третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, повідомляється про прийняті процесуальні рішення в кримінальному провадженні, що стосуються арешту майна, та отримує їх копії у випадках та в порядку, встановлених КПК (ч. 3 ст. 64² КПК). Гроші, цінності, в тому числі кошти, що знаходяться на банківських рахунках чи на зберіганні у банках або інших фінансових установах, інше майно, зазначені в цій статті, підлягають спеціальній конфіскації у третьої особи, якщо вона набула таке майно від підозрюваного, обвинуваченого, особи, яка переслідується за вчинення суспільно небезпечного діяння у віці, з якого не настає кримінальна відповідальність, або в стані неосудності, чи іншої особи безоплатно, за ринкову ціну або за ціну вищу чи нижчу ринкової вартості, і знала або повинна була і могла знати, що таке майно відповідає будь-якій із ознак, зазначених у пунктах 1-4 частини першої ст. 96² КК. Таким чином, діяльність третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, може мати таку спрямованість: заперечення набуття майна від підозрюваного, обвинуваченого, особи, яка переслідується за вчинення суспільно небезпечного діяння у віці, з якого не настає кримінальна відповідальність, або в стані неосудності, чи іншої особи безоплатно, за ринкову ціну або за ціну вищу чи нижчу ринкової вартості і того, що вона знала або повинна була і могла знати, що таке майно відповідає будь-якій із ознак, зазначених у пунктах 1-4 частини першої ст. 96² КК; заперечення вчинення підозрюваним, обвинуваченим злочинів, передбачених у ч. 1 ст. 96¹ КК. Це, як видається, свідчить про захисний напрямок діяльності третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт. Спрямуванням кримінально-процесуальної функції захисту у кримінальному провадженні є заперечення законності та обґрунтованості кримінального переслідування; виявлення обставин, що спростовують підозру, виправдовують обвинуваченого (підсудного), виключають або пом'якшують його відповідальність, пом'якшують покарання та інші наслідки засудження особи; на охорону особистих та майнових прав; на сприяння застосуванню інституту реабілітації; а також недопущення порушень та необґрунтованих обмежень прав і свобод при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження, що реалізується за допомогою кримінально-процесуальних засобів в формі, регламентованій кримінальним процесуальним законодавством. Відповідно,

ГУМАНІЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ДЕМОКРАТИЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Матеріали міжнародного науково-практичного симпозиуму, 2016

останній з виділених напрямків однозначно вкладається у це визначення функції захисту, оскільки пов'язаний із запереченням законності та обґрунтованості кримінального переслідування; перший напрямок може бути розглянутий у контексті пом'якшення інших наслідків засудження особи, охорони майнових прав, недопущення порушень та необґрунтованих обмежень прав і свобод при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження. Те, що третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, може бути віднесена до сторони захисту, побічно вказують і формулювання КПК України щодо відсильного характеру прав та обов'язків цієї особи до права та обов'язків підозрюваного, обвинуваченого, в частині, що стосуються арешту майна. Таким чином, суб'єктний склад сторони захисту має бути розширений шляхом включення до неї третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, яка є суб'єктом кримінально-процесуальної функції захисту.

По-друге, є ряд питань щодо представництва третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт. Так, ч. 1 ст. 172 КПК прямо не передбачає участь представника цієї особи у розгляді клопотання про арешт майна, проте, вона можлива, враховуючи формулювання про участь «іншого власника майна» та те, що представник третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, користується процесуальними правами третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, інтереси якої він представляє. Це стосується і участі у розгляді клопотань щодо речових доказів, передбачених пунктами 2, 4 та абзацом сьомим частини шостої ст. 100 КПК, порядок розгляду який у ст. 100 КПК не встановлено, але наявна відсилка до статей 171-173 КПК. Проте, речення друге ч. 7 ст. 173 КПК передбачає для третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт право на захисника. Положення про право третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, саме на захисника суперечить ст. 64² КПК, яка закріплює представництво третіх осіб, але не у формі захисту (хоча, враховуючи визначену вище функціональну спрямованість діяльності третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, такий підхід був би більш логічним). Тому в цій частині відповідна норма має бути вилучена.

По-третє, виникає питання про співвідношення статусу третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, та пов'язаної особи. Так, п. 6¹ ч. 9 ст. 100 КПК передбачає, що майно (грошові кошти або інше майно, а також доходи від них) засудженого за вчинення корупційного злочину, легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, його пов'язаної особи конфіскується, якщо в суді не підтверджено законність підстав набуття прав на таке майно, і визначає, що пов'язаними особами засудженого є юридичні особи, які при його сприянні отримали у власність чи користування зазначене майно. Проте, по-перше, ст. 96² КК згадки про таких осіб не містить; по-друге, у процесуальному контексті, ці особи прямо не визначені як учасники кримінального провадження у ст. 3 КПК, як і в інших статтях. Крім того, ст. 100

ГУМАНІЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ДЕМОКРАТИЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Матеріали міжнародного науково-практичного симпозиуму, 2016

КПК оперує назвою «власник (законний володілець) грошей, цінностей та іншого майна», але про ця особа також прямо не визначена як учасник кримінального провадження у ст. 3 КПК, як і в інших статтях.

По-четверте, виникає питання про те, чому участь третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, не забезпечується у судовому провадженні у суді першої інстанції (крім випадків, коли розглядається клопотання про арешт майна, де її участь передбачена). У п. 26 ст. 3 КПК вона передбачена як учасник судового провадження, але у ч. 2 ст. 314 КПК як учасник підготовчого судового засідання вона не указана. Ч. 2 ст. 318 КПК передбачає, що судовий розгляд здійснюється в судовому засіданні з обов'язковою участю сторін кримінального провадження, крім випадків, передбачених КПК, і. у судові засідання викликаються потерпілий та інші учасники кримінального провадження. Але надалі, у контексті наслідків неприбуття, оголошення складу суду і роз'яснення права відводу, дослідження доказів, виступу у судових дебатах її участь вже не передбачена.

Складно пояснити мотиви такого вирішення питання про неучасть третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, у судовому провадженні у суді першої інстанції. Адже ч. 4 ст. 96² КК передбачає: відомості щодо третьої особи (мають на увазі відомості, що вона набула майно від підозрюваного, обвинуваченого, особи, яка переслідується за вчинення суспільно небезпечного діяння у віці, з якого не настає кримінальна відповідальність, або в стані неосудності, чи іншої особи безоплатно, за ринкову ціну або за ціну вищу чи нижчу ринкової вартості, і знала або повинна була і могла знати, що таке майно відповідає будь-якій із ознак, зазначених у пунктах 1-4 частини першої ст. 96² КК), повинні бути встановлені в судовому порядку на підставі достатності доказів. У ч. 10 ст. 100 КПК передбачено, що застосування спеціальної конфіскації здійснюється тільки після доведення в судовому порядку стороною обвинувачення, що власник (законний володілець) грошей, цінностей та іншого майна знав про їх незаконне походження та/або використання. Такі положення, на наш погляд, свідчать про необхідність участі третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, у судовому провадженні у суді першої інстанції (і, якщо підходити ширше, це потребує зміни назви цього учасника кримінального провадження, як варіант: третя особа, щодо майна якої може бути застосовано спеціальну конфіскацію). Таким чином, у судовому провадженні особа може наводити доводи щодо неможливості застосування до неї спеціальної конфіскації, зокрема, заперечувати правильність кваліфікації кримінального правопорушення, заперечувати набуття майна від підозрюваного, обвинуваченого, особи, яка переслідується за вчинення суспільно небезпечного діяння у віці, з якого не настає кримінальна відповідальність, або в стані неосудності, чи іншої особи безоплатно, за ринкову ціну або за ціну вищу чи нижчу ринкової вартості і те, що вона знала або повинна була і могла знати, що таке майно відповідає будь-якій із ознак, зазначених у пунктах 1-4 частини першої ст. 96² КК, доводити, що

ГУМАНІЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ДЕМОКРАТИЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Матеріали міжнародного науково-практичного симпозиуму, 2016

вона є добросовісним набувачем. Безумовно, така діяльність здійснюється і при вирішенні питання про арешт майна, але вона повинна мати місце і при вирішенні питання про спеціальну конфіскацію по суті, бо участі лише у розгляді клопотання про арешт явно недостатньо для захисту майнових прав особи у контексті спеціальної конфіскації. Крім того, гіпотетично можна уявити і ситуацію, коли арешт на майно третьої особи не накладався, але щодо нього було застосовано спеціальну конфіскацію. Тоді майнові права третьої особи будуть абсолютно незахищені.

Підбиваючи підсумок, зазначимо, що вищенаведене вказує на нагальну необхідність удосконалення нормативної регламентації кримінально-процесуального статусу третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, як учасника кримінального провадження по наведених вище позиціях.

Горюх Олексій Петрович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри галузевих правових наук
Національного університету
«Києво-Могилянська академія», м.Київ

ГУМАНІЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ШЛЯХОМ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПОКАРАННЯ

1. Проблемою гуманізації кримінальної відповідальності турбуються не лише самі злочинці, правозахисні організації, фахівці-вчені, законодавець, а й суди. Саме вони реалізують (мають реалізовувати) на практиці прогресивні гуманістичні погляди, надбання кримінально-правової доктрини у цій сфері, застосовують «гуманне» (і «не гуманне») законодавство. На правозастосовному рівні гуманізація кримінальної відповідальності полягає, зокрема, і у застосування норм про звільнення від покарання*.

Передусім зазначимо, що вітчизняне законодавство впевнено можна назвати гуманним в контексті аналізованого інституту. Законодавство кримінального блоку передбачає 43 норми про звільнення від покарання, що можуть застосовуватися при ухваленні вироку або його виконанні [1]. Однак встановити кількість звільнених від покарання за всіма цими нормами, на жаль, не можливо. Державна судова адміністрація України збирає і оприлюднює на своєму веб-ресурсі звітність судів щодо застосування, на жаль, лише окремих з цих норм (8 норм). Вважаємо, що ця ситуація має бути виправлена шляхом внесення відповідних змін у форми статистичної звітності ДСА України (лист з

* Якщо у тексті спеціально не застережене йдеться про всі різновиди норм інституту звільнення від покарання (звільнення від покарання, звільнення від відбування покарання, заміну покарання більш м'яким, пом'якшення покарання).